

ՏԱՌԱԴԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆԿԱՏԱՌԵԼԻ ԿԵՏԵՐ

Նախ կատարենք հաստատում մը. հայերենի հնչաբանութիւնը հարուստ է, մեր տառերը կարողութիւնը ունին արտայայտելու մեզի ծանօթ լեզուներու բառային հնչիւններուն աւելի քան 90 առ հարիւրը, մանաւանդ երբ գործ ունինք հայերենին «ազգական» լեզուներուն հետ: Հայերենով դժուար արտայայտելի են, օրինակի համար, սեմական լեզուներու կոկորդային հնչիւնները, ինչպէս **ق خ ح**: Տակաւին, հայերենին հարստութիւնն ու ճկունութիւնը այնպիսին է, որ արտաբերուած հնչումներ՝ ձայնաւոր թէ բաղաձայն, ունին համապատասխան տառեր, պէտք չունինք, օտար լեզուներու նման, մէկէ աւելի տառեր գործածելու՝ արտայայտելու համար հնչիւն մը, կամ՝ գրելու տառեր, որոնք երբեք պիտի չհնչուին (բացառութիւն կարելի է նկատել **ու-ն, իւ-ն, ոյ-ը** եւ բառավերջին չհնչուող **յ-ն**): Օրինակի համար, **չ** հնչելու համար, անգլիացին պէտք է գրէ **Ch**, ֆրանսացին՝ **Tch**, իսկ չհնչուող տառերու գծով կարելի է բազմաթիւ օրինակներ շարել, ինչպէս՝ **Beautiful, though**, անգլերէնի պարագային, առանց մտնելու գերմաներէնի, ֆրանսերէնի ու մանաւանդ լեհերէի եւ արեւելեան եւրոպական լեզուներու մանրամասնութիւններուն մէջ:

Անհրաժեշտ է որդեգրել քանի մը կարելոր սկզբունք.

Ա.- նախընտրելի է օտար կազմակերպութեան մը կամ հաստատութեան մը անունը հայերէն գրել թարգմանաբար. սա շատ բան կը լուծէ, եւ արդէն այդպէս ալ ըրած ենք. կը գրենք Միացեալ Նահանգներ, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւն, Լուսաւոր Ուղի (Sendero Luminoso), Բժիշկներ Առանց Սահմանի (Doctors without Borders), Միջազգային Ներում (Amnesty International) եւայլն: Կան նաեւ թարգմանուած անուններ, որոնց հայերէն տարբերակը նուիրականացած է, շատեր՝ դարերէ ի վեր (օրինակի համար, առանց մտահոգուելու կամ երկմտելու կը գրենք Փիլիպոս, Գէորգ, Յովհաննէս, Պօղոս, Պետրոս եւայլն):

Բ.- Յաճախ հարկադրուած ենք օտար անուններ եւ բառեր հայերենով գրելու. երբ խնդրոյ առարկայ բառը թարգմանելի չէ, կը դիմենք տարադարձութեան: Ընդհանրական ցուցակի մը (բառարանի նման) որդեգրումը անհրաժեշտ ըլլալով հանդերձ, պէտք չէ մտահան ընել այն իրականութիւնը, որ նոյն անունը կամ բառը տարբեր լեզուներու մէջ ունի տարբեր հնչում, հետեւաբար, նոյնքան կարելոր է **հարազատ մնալ տուեալ լեզուի հնչումին**, երբ անուն մը կամ բառ մը կը գրենք հայերենով: Օրինակի համար,

- **George** անունը անգլիացին ու ամերիկացին կը հնչեն **ՃՈՐՃ** (տառադարձուած ու նուիրականացած ձեւը ԳԵՈՐԳ է. սակայն այսօր ռեւէ մէկուն միտքէն չ'անցնիր գրել ԳԵՈՐԳ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ: Անշուշտ պէտք չէ գրել նաեւ ԳԵՒՐԳ կամ ԳԵՒՐԳ կամ նման աղճատեալ ձեւերով):
- **George**-ը ֆրանսախօսի մը համար **ժՈՐժ** է, օրինակ, Ժորժ Փոմփիտու

- **George**-ը սպանախօսին համար **ԽՈՐԽԵ** է, իսկ **Jesus**ը սպանախօսին համար **Ջեսուս** է, **Jose**-ն՝ **Ջոզե** եւայլն:

Այլ խօսքով, օտար բառ մը հայերէն արծանագրելու պարագային, պէտք է ուշադիր ըլլալ եւ ճիգ ընել, որ **հաւատարիմ մնանք տուեալ բառին-անունին մայր լեզուի հնչումին եւ գտնենք արեւմտահայերէնով ամենէն հարագատ վերարտադրութեան տառերը**, եւ ըստ կամս կամ լեզուի մեր նախասիրութեան հիմամբ տառադարձութիւն չկատարենք: (Կը յիշեն յարգելի բարեկամի մը հետ տարիներ առաջ մանր վեճ մը. օտար microfilm բառը հայերէնով պէտք է գրել *մա՛յքրոֆիլմ*, թէ՞ *միքրֆիլմ*. հոս տառադարձութեան հարց չկար, այլ ֆրանսերէնի՞ թէ՞ անգլերէնի հնչաբանութեան նախասիրութեան հարց էր: Նման բառերու վերարտադրութեան պարագային, խնդրոյ առարկայ հրատարակիչը՝ թերթ, գիրք եւայլ- պէտք է որդեգրէ օտար որոշ լեզուի մը, օրինակ՝ անգլերէնի կամ ֆրանսերէնի հնչումը, եւ մէկ գրութեան մէջ չգործածէ երկու ձեւերը. այս պարագային, որոշել, թէ միշտ պիտի գրուի միքրոֆիլմ, եւ ոչ թէ մէյ մը միքրոֆիլմ, քիչ անդին մայքրոֆիլմ):

Հայ լրագրող խմբագիրն ու թարգմանողը միշտ ալ դժուարութիւն կը դիմագրաւեն, երբ հայերէնով պիտի արծանագրեն «բարդ» օտար անուններ: Արծանագրեն օրինակներ. 80ականներուն, երբ Լեհաստանի մէջ շաղթայագերծուեցաւ հակախորհրդային աշխատաւորական շարժումը, ղեկավարը կը կոչուէր **Lech Walesa**, որ յետոյ երկրին նախագահն ալ եղաւ: Սկզբնական օրերուն, հայ մամուլը (նաեւ արաբական թերթեր) արծանագրեց **ԼԷՉ ՎԱԼԵՍԱ** (լատինատառ մամուլը նման հարց չունեցաւ, որովհետեւ **գրեցին** այնպէս՝ ինչպէս որ էր, ձայնասփիւռի կամ պատկերասփիւռի խօսնակներ հնչելու պահուն անշուշտ «բարդութիւններ» դիմագրաւեցին): Յետոյ «լոյս ընկանք» թէ մարդուն անունը ԼԵՍ ՎԱԻԵՆՍԱ է եղեր, այսինքն՝ Վալենսա (նաեւ Վաուենգա) կը հնչուի: Աւելի կանուխ, Հունգարիոյ մէջ 1956ի ծանօթ շարժումին ղեկավարը կը կոչուէր **Imre Nagy**, որ կը հնչուի **Իմրէ Նոճ**, անոր յաջորդն էր **Janos Kadar**, որ ժանոս Քատար չէր կոչուէր, այլ **Եանոշ** Քատար: Երբեմնի Եուկոսլաւիոյ հզօր մարդը՝ **Josip Bros Tito**-ին անունը **Եոսիփ** կը հնչուէր: Նման «տառապանք» պատճառով անուններ են **Zbigniew Brzezinski**-ն, **Gorbachev**-ը, **Khrushchev**-ը եւ ուրիշներ: Գրուած են եւ կը գրուին, յաջորդաբար՝ **ՉՊԻԿՆԻԵՒ ՊԸՐՁԵՁԻՆՍՔԻ-ՉՊԻԿՆԻՒ ՊԸՐԺԻՆՍՔԻ, ԿՈՐՊԱՉԵՒ-ԿՈՐՊԱՉՈՎ-ԳՈՐԲԱՉՈՎ, ԽՐՈՒՇՉԵՒ-ԽՐՈՒՇՉՈՎ** տարբերակներով: Քաղաքական աշխարհէն անդին, չարչարանքի կ'ենթարկուին նաեւ արուեստագետներու անունները (անոնցմէ ոմանք կեանքի մէջ ալ տառապած են...): **Van Gogh**-ը կամ **Dvorak/Dvorjak**-ը կը «հայանան» իբրեւ **ՎԱՆ ԿՈՎ-ՎԱՆ ԿՈՒՍ-ՎԱՆ ԿՕ**, կամ **ՏՎՈՐԻԱՔ-ՏՎՈՐԺԱՔ-ՏՎՈՐԱՔ** (ի դէպ, ամերիկացիք ալ նման սխալներ կ'ընեն. ձայնասփիւռի յայտագիրներ երկայացնողներ կը պնդեն, որ երաժիշտը **ՏՎՈՐԺԱՔ** կը կոչուի):

Առաջարկս ունի երկու երես.

Ա.- Հաւատարիմ մնալ տուալ անունին կամ բառին (երբ ստիպուած ենք օտար բառ մը հայերէնի տառերով վերարտադրել) մայր լեզուի հնչումին, իսկ եթէ ընդհանրացած են երկու ձեւեր, (թերթի մը կամ հատորի մը մէջ) որդեգրել մէկը եւ չոստոստել երկուքին միջեւ (օրինակ, միշտ գրել Գորբաչով, Խրուշչով):

Բ.- Ըստ կարելոյն որդեգրել վստահելի աղբիւրի մը կողմէ ընդհանրացող հնչումը (օրինակի համար, BBC ծայնասփիւռի կայանը բաւական բժախնդիր է այս իմաստով, ընդհանրապէս կը յարգէ տուեալ ժողովուրդի հնչաբանութիւնը: Կան նաեւ համացանցային կայքեր, ուր բառին կողքին կայ նաեւ լսողական գործիք մը, որուն միջոցով կարելի է գիտնալ տուեալ բառին-անունին հնչումը):

Ընդհանրութեան ծիրին մէջ, կ'առաջարկեն նաեւ հետեւեալները.-

Ա.- Տառադարձութեան համար յենիլ մեր ուղղագրութեան ընկալեալ օրէնքներուն. օրինակի համար, **Ն**-էն առաջ գործածել **Ռ** տառը (Աննոլտ), կամ Ա-էն ետք է, օրինակ **աւալոն**, **տաւարիշ**, **Պրաթիսաւա** եւայլն:

Բ.- Նկատի ունենալ արեւմտահայերէնի այժմու հնչաբանութեան իրողութիւնը. դժբախտութի՞ւն կը նկատենք թէ այլ բան՝ կարելոր չէ. իրականութիւնը այն է, որ կարգ մը տառերու սկզբնական հնչիւնները կորսնցուցած ենք. ԳԻՄ-ը եւ ՔԷ-ն, ԲԵՆ-ը եւ ՓԻԻՐ-ը, ՉԱ-ն եւ ՋԷ-ն, ՌԱ-ն եւ ՐԷ-ն ընդհանրապէս կորսնցուցած են իրենց նրբերանգային տարբերութիւնները կը հնչուին իրարու նման, (արեւելահայերը աւելի հաւատարիմ մնացած են, գիտենք), հետեւաբար, պէտք է խուսափիլ արեւելահայերէնի ազդեցութենէն եւ հաւատարիմ մնալ արեւմտահայերէնի հնչաբանութեան այժմու իրականութեան. օրինակ, **Glendale** կամ **Burbank** քաղաքները իրենց մայր լեզուին հարազատութենէն կը հեռանան, երբ կը գրուին **Գլենդէլ** եւ **Բըրբանք**, մինչդեռ արեւմտահայերէնը պարզապէս կը թելադրէ զանոնք հնչել **ԿԼԵՆՏԷՅԼ** (անգլերէն անունին մէջ **ԷՅ** հնչումը յստակ է, **ՅԻ** տառին համապատասխան հնչումը չի կորսուիր) եւ **ՊԵՐՊԷՆՔ**: (Այլ օրինակներ են հետեւեալները.- **River**-ը **Ռիվեր** չէ, այլ **Ռիվըր**, **Jason**-ը՝ **Ճէյսըն**, ոչ **Ջէյսոն**, **Barak Obama**-ն՝ **Պարաք Օպամա**, եւ ոչ **Բարաք Օբամա**, որքան ալ բարակ կամ հաստ ըլլայ մարդը...): Գլենդէլ, Բըրբանք, Ռիվեր եւ մնացեալը, ճիշդ է, կը հետեւին գիտական տառադարձութեան որոշ սկզբունքի մը, նաեւ որոշ չափով նկատի ունին արեւելահայերէնի հնչաբանութեան նրբերանգները, սակայն կ'անտեսեն արեւմտահայերէնի հնչումը:

Գ.- Կան նուիրականացած անուններ, զորս նախորդ կէտին տրամաբանութեան հետեւողութեամբ վերատեսութեան ենթարկելը անիմաստ է ու անհարկի. օրինակ, անգլիացիք իրենց մայրաքաղաքը կը կոչեն **ԼԱՍՏՆ**, մինչդեռ հայերէնի մէջ նուիրականացած ձեւը **ԼՈՍՏՈՆ** է, իտալացիք իրենց մայրաքաղաքը կը կոչեն ՌՈՍԱ, մինչդեռ մենք դարերէ ի վեր կը գրենք **ՅՌՈՍ** (հրաժարած ենք նաեւ հին՝ **ՅՌՈՎՍ** ձեւէն): Այս տրամաբանութեան բնականաբար ենթակայ չեն կրնար ըլլալ ոտնագնդակի իտալական այն խումբերը, որոնք իրենց անուան մէջ ունին ՌՈՍԱ եզրը (օրինակի համար Ա. Էս. Ռոմա): **Յարց** է, թէ պէ՞տք է բարեփոխել գոնէ **Չինաստանի** մայրաքաղաքին անունը. դարեր շարունակ զայն գրած ենք **Փեքին**, մինչդեռ շուրջ 30 տարիէ ի վեր աշխարհը սկսած է զայն ճանչնալ իր բնիկ հնչումով՝ **ՊԷՅՃԻՆԿ**: Մենք ալ պէտք է որդեգրենք այս ձեւը:

Բառացանկերու եւ անուանցանկերու կազմութիւնը երբեք ալ ամբողջական պիտի չըլլայ, մինչդեռ առաջարկուած սկզբունքին որդեգրումը կրնար շատ բան լուծել: (Յատուկ բառարանի մը մշակումը երկար ժամանակի կը կարօտի, թէւ կրնայ շատ օգտակար ձեռնարկ մը ըլլալ):

Այսքանը՝ իբրև ընդհանուր մուտք եւ սկզբունքային մօտեցման ձեւ:

ՏԱՌԱԴԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

Արեւմտեան լեզուներէ տառադարձութեան համար կ'առաջարկեմ հետեւեալ տախտակը: Նշեմ, որ այս տախտակը 80ականներու սկիզբը զոյառած է մամուլի քանի մը աշխատակիցներ մէկտեղող յանձնախումբի մը աշխատանքով եւ երկարատեմ կիրարկուած է Պէյրութի «Ազդակ»-ին կողմէ: Դժբախտաբար անիկա չընդհանրացաւ՝ լեզուի նկատմամբ բժախնդրութեան-նախանձախնդրութեան հետ կապ չունեցող պատճառներով, իսկ ներկայիս մոռցուած է քիչ մը ամէն տեղ...(այս ցուցակին մէջ կարելի է առարկելի-վիճելի կէտեր գտնել, սակայն այլընտրանքներն ալ կրնան նոյնքան վիճելի ըլլալ. կարելորդ, միատեսակութիւն մը որդեգրելն է, մանաւանդ, որ այս տախտակին մէջ նշուածները մեծ համետութեամբ կը կիրարկուին արդէն, թէւ կիրարկողները հետեւողական չեն երբեմն. ծիծաղելի է, մանաւանդ, նոյն թերթին կամ գիրքին մէջ տեսնել թէ՛ Փարիզ, եւ թէ Բարիզ, թէ՛ Քանատա եւ թէ Գանատա, որովհետեւ... յօդուածագիր մը նախասիրութիւն ունի. խմբագիրները շատ բան կը զիչին իրենց բնական իրաւութենէն...):

Նկատի ունիմ առաւելաբար անգլերէն բառեր, սակայն նոյն սկզբունքները նաեւ՝ ֆրանսերէնի եւ այլ արեւմտեան լեզուներու համար (բացի այն պարագաներէն, որոնք նշուած են, յատկապէս **մայր լեզուի հնչումին հարազատ մնալու** սկզբունքը: Ընթերցողս թող ներող ըլլայ, եթէ այս կէտը քանի մը անգամ կրկնուի յաջորդ էջերուն մէջ): Արաբերէնի եւ նման լեզուներու պարագային, առաւելագոյն չափով հարազատ մնալ տուեալ լեզուի հֆչումին, սակայն նաեւ որդեգրել նուիրականացած որոշ սկզբունքներ. օրինակի համար, **ق**-ը հետեւողականօրէն տառադարձել **Գ**-ի եւ պահպանել տուաե տրամաբանութիւնը. այսպէս՝ **Գ**ահիրէ, **Ի**րագ, **Տի**մաշգ (անշուշտ երբ հարկադրուած ենք նուիրականացած **Դ**ամասկոս-ը չգործածել), **Գ**արթաճա կամ **Գ**արթաժա (նման **Դ**ամասկոսի), **Ֆ**արուզ **Գ**ատտումի, **Գ**ասէմ եւ այլն:

ՏԱԽՏԱԿԸ

- A - ա**, երբ մայր լեզուին մէջ յստակ **ա** է: Օրինակի համար՝ **car**, **Santa Clarita**, **Valencia**, **large** (հարց կը ծագի, բնականաբար, կարգ մը բառերու անգլիական եւ ամերիկեան հնչումներուն տարբերութեան պարագային. օրինակի համար՝ **afternoon**-ը կարելի է գրել **աֆթըրնուն**՝ անգլիական հնչումով, եւ **էֆթըրնուն**՝ ամերիկեան հնչումով)
- **է** կամ **էյ**, երբ հնչումը այդպէս է: Օրինակներ.-
Care, **Caretaker** - **Քէր**, **քէրթէյքըր**
Share - **շէր**
Mayor - **մէյըր**
Made - **մէյտ**
Basket - **պէսքէթ**

Rank - Ռեյք

Afternoon - Էֆթըրնուոն (անգլիացին, ինչպես նշեցինք, կը հնչէ աֆթըրնուոն)

– Այլապէս՝ ըստ մայր լեզուին մէջ բառին հնչումին. օրինակներ.-

Call, fall - քոլ, ֆոլ

Away - Աուէյ

Michigán - Միչիկըն

Lieutenant - Լիւթենընթ կամ լիւթենընթ

B - պ, երբ մայր լեզուին մէջ յստակ **պ** է: (Յրաժարիլ հնածել, կամ արեւելահայերէնի մէջ օգտագործուած **բ**-էն). օրինակներ.-

Պաքու, Պալթիկ, Պոպի Ֆիշըր, Պանքոք, Պէյքըրգֆիլտ, Պրիթանիքա...

C - ս կամ **ք**. հետեւելով մայր լեզուի հնչումին. օրինակի համար.-

Certain - սըրթըն,

Certificate - սերթըֆիքէթ

Curtain - քըրթըն,

Canada - քանատա,

California - քալիֆորնիա

San Francisco - Սան Ֆրանսիսքօ (ոչ Սան Ֆրանչիսքօ)

Celtic - հաւասարապէս քելթիք եւ սելթիք (օրինակի համար՝ Պոսթընի

Սելթիք խումբը, նաեւ Քելթիք կամ Սելթիք Թանտըր - երգերը)

(Գահիրէն եւ Գամիշլին կու գան արաբերէնէ, ինչպէս նշեցինք)

– չ. համաձայն արեւելեան եւրոպական կարգ մը լեզուներու հնչաբանութեան. օրինակներ.-

Jelena Jankovic - Ելենա Եանքովիչ

Novak Djokovic — Նոքովիչ

Slobodan Milosevic - Միլոշեւիչ

D - տ, օրինակ՝ doctor - տաքթոր (անգլերէնին հետեւելով), տոքթոր-տոքթոր (ֆրանսերէնին հետեւելով): Յրաժարիլ արեւելահայերէի ազդեցութեամբ կիրարկուող դոկտոր ձեւէն:

E - համաձայն մայր լեզուին մէջ հնչումին. սակայն միավանկ բառերու, նաեւ բազմավանկերու բառամիջի **e**-ն վերածել **ե**-ի, երբ այդպէս կը հնչուի, **բացի բազմավանկի վերջին վանկէն, ուր վերածել է-**

ի,

միօրինակութեան եւ դիւրութեան համար: (վերջին վանկին մէջ **է**-էն խուսափելու ընտանքին մէջ որոշ չափով նշմարելի է Աբեղեանական այլանդակութեան մէկ ազդեցութիւնը): Օրինակներ.-

Pen - Փեն

Big Ben - Պիկ Պեն

Pentagon - Փենթակոն

Pencil - Փենսիլ

Penetrable - Փենընթըրլաբլ

Presbyterian - Փրեսպիթերիոն
 Pretext - Փրիքթքսթ
 Penny-less - Փենիլէս
 (նոյն մօտեցումով` Thesis - Թէզ, թէւ անգլերէն հնչումը Թիսըս է)
 Սալէն, Ղանէն, Յաշէն, Պասէլ, Նազէն, Ֆատէլ, Ուաէլ, Սաէպ, Ահմէտ,
 Մոհամմէտ եւայլն:

F - Ֆ (երբ օտար բառին մէջ f-ն կրկնուած ըլլայ, օրինակ coffee, հայերէնով պէտք է գրել քաֆի, հետեւելով հնչումին. ոմանք կը գրեն քաֆֆի, մոռնալով, որ հայերէնով ալ ֆ-ն չենք շեշտեր: **Նոյն սկզբունքը` օտար բառերու մէջ բոլոր կրկնուող բաղաձայններուն պարագային, հայերէնով գրել միայն մէկ բաղաձայնը, միշտ հետեւելով հնչումին.** օրինակներ.- juggling = ճակլըլինկ, bottle = պաթըլ, tunnel = թանըլ, Ottoman = Օթոմըն, եւայլն

G - Ճ, կամ **Կ**, համաձայն մայր լեզուին մէջ հնչումին: Օրինակներ.-

Golf - Կոլֆ
 Gulf - Կալֆ
 Garbage - Կարպէյճ
 Geometry - Ճիոմըթրի
 Geographic - Ճիոկրտֆիք
 Madagascar - Մատակասքար

Ինչպէս վերը նշեցինք, ֆրանսերէնէ տառադարձութեան պարագային կը դառնայ **ժ**, ամբողջ բառին հնչումն ալ կը հետեւի ֆրանսերէնի հնչումին. **ժ**եոկրաֆի, **ժ**եոմեթրի, այլ լեզուներու պարագային ալ` միշտ ըստ հնչումին:

– **գ.** Օրինակներ.-
 Germany - Գերմանիա
 Portugal - Փորթուգալ

H - հ, երբ այդպէս կը հնչուի

I - ի, այլապէս ըստ հնչումին, այսինքն` **այ** կամ **ը**: Օրինակներ.-

Al Italia - Ալիթալիա
 Hint, Hitler - Հինթ, Հիթլեր
 Hive, behind - Հայվ- պիհայնտ
 Irvine - Ըրվայն
 Sir - սըր (հին անգլերէնով` Sire = Սայր)

J - Ճ, Ժ, կամ` ըստ մայր լեզուին մէջ հնչումին (օրինակ` **հ, խ, յ, ք** եւայլն): Օրինակներ.-

Jaguar — Ճէկուար, իսկ ֆրանսերէնի հետեւելով` **ժ**ակուար
 Janette - Ժանէթ (ֆրանսական հնչումով)

Jacqueline - ժաքլին (ֆրանսական հնչումով)
Rejection - Ռիճեքշըն
Jose Feliciano - Յոզե Ֆելիսիանո
Tujung, Ojai - Թախանկա, Օհայ
Guadalajara - Կուալալախարա
Jaroslav - Եարոսլավ
Vojvodina - Վոյվոդինա

K - ք. օրինակներ.-

Kent, Kentucky
Kenya, vodka, McKenzie or Mackenzie - քենիա (Ոչ քենեա), վոտքա,
Մաքենզի

L - լ, թեև նաև j, հետևելով սպաներենի հնչումին-

Pollo Loco – Փոլո Լոքո,

Manuel de Falla - Մանուել տե Ֆալա

M - մ

N - ն

O - օ, երբ բառասկզբին կամ բառավերջին է, այլապես **n**, կամ՝ ինչպես որ
կը հնչուի: Օրինակներ.-

Opera - օփերա, կամ օփերա
Soprano - Սոփրանօ
Oven, over - Օվըն, օվըր
Sapporo - Սափորօ
Sophisticated - սոֆիսթիքեյթըտ (թեև նաև սաֆիսթիքեյթըտ)
Pot - փաթ
Hot - հաթ

Au - օ: Օրինակներ.-

Paul - Փօլ
(Ի տարբերություն տխրահռչակ Կարմիր Խմերներու վատահամբաւ
ղեկավարներէն Pol Pot-ի, զոր պէտք է տառադարձել Փոլ Փոթ)
Inaudible - ինօտիպըլ
Unauthorized - անօթորայզտ (նաև անաթըրայզտ)
Beaus-arts - պօզար (պէտք չունինք պօզ'ար-ին)
Vault - Վօլթ (ի տարբերութիւն 110/220 volt-ին - վոլթ)
Lauderdale - Լօտըրտէյլ
Gabriel Faure - Կապրիէլ Ֆօրէ
Claude Monet - Քլօտ Մոնը
Claudia Cardinale - Քլօտիա Քարտինալէ
(Մեր մանուկ կարգ մը անդամներուն մօտ, նման պարագաներու՝ օ-էն
հրաժարումի նորարարութիւնը եւս որոշ չափով տուրք կու տայ
Արեղեանականութեան, ըստ որուն, օ գիրը դուրս ձգուած է բառամիջի

գործածութենէն. չէ՞ որ կը գրեն խոսք, մոր, հոր - ջրհոր ձգելով...
հայրը)

P - Փ, Ph - Ֆ: Օրինակներ.-

Harry Potter - Յերի Փաթըր
Peter, Paul - Փիթըր, Փօլ
Paris - Փարիզ (հրաժարիլ Բարիզ-էն)
Presbyterian - Փրեսպիթերիըն
Pop music, pop corn - Փափ միւզիք, փափ քոռն
Philip - Ֆիլիփ (ունիմք հին դարերէն նուիրականացած Փիլիպոս-ը)
Physics, philosophy - Ֆիզիքս, ֆիլոզոֆի/ֆիլազոֆի
Humphrey - Համֆրի

Q - ք: Օրինակներ.-

Earthquake - ըրթքուէք
Quick - քուիք
Tranquil - Թրէնքուիլ
Unqualified - անքուլիֆայտ կամ անքուալիֆայտ
Quebec - Քեպէք

R - ռ բառակիրքին (նկատի ունենալով, որ հայերէն միայն 2-3 բառ թ-ով կը սկսին, մեծամասնութիւնը ռ-ով են)

Օրինակներ.-

Richard, Rashid, Raphael, Rachel, Richmond - Ռիչըրտ, Ռաշիտ,
Ռաֆաէլ, Ռէյչըլ, Ռիչմընտ, հետեւաբար նաեւ Ռաշիտ, Ռաֆիք եւայլն

– թ բառամիջին կամ վերջաւորութեան, սակայն նաեւ որդեգրել
հայերէնի նու-էն առաջ ռա-ի օրէնքը: Օրինակներ.-

Harry - Յերի (անշուշտ մէկ թ-ով)
New York - Նիւ Եորք
Auto-car - Օթոքար
Bazaar - Պազար (անշուշտ մէկ ա-ով)
Corn-flex - Քոռնֆլէքս
Carnegie hall - Քառնէկի (կամ Քառնըկի) հոլ

S - ս կամ զ, նաեւ շ, ըստ մայր լեզուին մէջ հնչումին. օրինակներ.-

Suzy, William Somerset Maugham - Սիւզի, Սամըրսըթ Սօմ
Bugsy - Պակզի
Stuttgart - Շչուքարթ
Der Spiegel - Տեր Շփիկըլ
Sugar Ray Leonard - Շուկըր...

T (Th) - թ, Օրինակներ.-

Nottingham - Նոթինկիտն (մէկ թ-ով)
Tom - Թամ կամ Թոմ

Tokyo - Թոքիո
Ataturk - Աթաթուրք
Trans-Atlantic - Թրանս-տրանսթիթ
Kamchatka - Քամչաթքա
Thomas - Թոմաս կամ Թոմըս
Arthur - Արթըր
Thermometer - Թերմոմիթըր (երբ չենք թարգմաներ ջերմաչափ-ի)

U - ա, իւ, ը, նաեւ համաձայն մայր լեզուին մէջ հնչումին: Օրինակներ.-

Under, thunder - աւտըր, թաւտըր
Cut, hut, currency - քաթ, հաթ, քարընսի
Cute, mute, dispute - քիւթ, միւթ, տիսփիւթ
Suppose, purpose, surrender - Սըրփըս, փըրփըս, սըրենտըր
Stuttgart - Շթութկարթ

V - վ բառակազմին եւ ձայնաւորներու հետ, ընդհանրապէս.

- ւ հայերէնով ա հնչումէն ետք. Օրինակներ.-

Vladivostok - Վլատիվոսթոք
Volvo - Վոլվո
Victor, Victoria - Վիքթըր, Վիքթորիա
Minivan - Մինիվէն
Aviation - Էվիէյշըն
Beehive, behave - Պիհայվ, պիհէյվ
New Heaven - Նիւ Հէյվըն
Mini-oven - Մինի-ովըն
Chekhov - Չէխով
Slav, Stravinsky - Սլաւ, Սթրաւինքսի
Havana - Հաւանա

W - վ, կամ ու (+ը, +ո, +ի), համաձայն հնչումին: Օրինակներ.-

Hollywood - Հոլիվուտ
Hawaii - Հաւայեան
Volkswagen - Վոլքսվէկըն
Eastwood - Իսթվուտ
Ottawa - Օթաւա (թէեւ նաեւ Օթաուա)
Wonderful - Ուոնտըրֆուլ (ոչ վոնտըրֆուլ)
Warren, Walter - Ուոռըն, Ուոլթըր (արեւելահայերը ունին Վալտեր-ը)
Howard - Հաուըրտ
World - Ուըրլտ
William - Ուիլիըմ (ոչ Վիլեըմ, Ուլիամ կամ Վիլեամ, այլ հետեւելով
անգլիախօսին հնչումին)

X - ք կամ գ, համաձայն հնչումին: Օրինակներ.-

Texas — Թեքսաս կամ Թեքսըս
Fax, tax - ֆէքս, թէքս
Xenophon - Քսենեփոն
Xenophobia - զենոֆոպիա
Xerox - զիրաքս

Y - ե, ի, այ, յ ըստ հնչումին: Օրինակներ.-

Yellow Submarine - Ելօ

Yard, year, yeast, young - Եարտ, Եիր, Եիսթ, Եանկ

You, yes - Եու, Ես

Yankee, yacht - Ենքի (պետք չունինք գրելու Եենքի կամ Իենքի), Եախթ

Polygon, polyglot - Փոլիկոն, փոլիկլոթ

Mary, Harvey, Murphy - Մէյրի, Յարվի, Մըրֆի

Psychology - Սայքոլոճի (ֆրանսերէնի պարագային՝ Փսիքոլոճի)

Python - Փայթըն

Wyoming - Ուայոմինկ

Troy University - Թրոյ համալսարան (պատմական քաղաքը՝
բնականաբար Տրոյվադա, նուիրականացած է)

Savoy - Սաւոյ

Play - Փլէյ

Z - զ, ս, ըստ հնչումին: Օրինակներ.-

Zone, Zoo- զոն, զու

Lazy, Cozy, Crazy - Լէյզի, քոզի, քրէյզի

Real Zaragoza (Saragossa) - Ռէալ Սարակոսա

Emilio Zapata - Էմիլիօ Սափաթա (սովորութիւն է գրել նաեւ

Ջափաթա, թէւ սպանախօսը այդպէս չի հոչեր)

Եզրակացութիւն.-

1. Վերի ցանկերը ըստ կարելոյն ամբողջական են, կը կարծեն, որ կը լուծեն շատ հարց:
2. Կ'ուզեն լուսարձակի տակ բերել կէտ մը. վերջին տարիներուն, մղում մը կայ au - օ տարադարձութենէն խուսափելու: Կը կարծեն, որ արեւելահայերէնի ազդեցութիւնը բաժին ունի հոն: Երբ երկար ատեն նուիրականացած եւ որդեգրուած ձեւեր կան, ինչո՞ւ հրաժարիլ անոնցմէ եւ նոր դժուարութիւն ստեղծել... դիրացնելու սիրոյն:
3. Վերջին վանկին մէջ է-ի գործածութեան վերի առաջարկս կը միտի միօրինակութիւն ստեղծելու եւ դիրացնելու, մինչեւ իսկ եթէ հոն շեղում մը պիտի նկատուի հայերէնի ուղղագրութեան կարգ մը սկզբունքներէն (փակ վանկ...)
4. Կրկնելու գնով արձանագրեն, որ հայերէնը հարուստ հնչաբանութեամբ լեզու է, կրնայ մեծ ճկունութեամբ եւ պարզացումով հարազատօրէն վերարտադրել օտար անուններ, բացի երբ սենական (կամ այլ) լեզուներու կարգ մը տառերուն համապատասխան տառեր չունինք: Այդ պարագային, կրնանք վստահիլ հայերէն տառերու հնչումի ճկունութեան եւ տարադարձել ամենէն մօտիկ հնչումին:

ՅԱԲԵԼՈՒԹ.-

Այս բաժինը ուղղակի կապ չունի տառադարձութեան հետ, այլ նոր ժամանակներուն հետզհետեւ աւելի յաճախակի դարձած սխալագրութեան մը պարագան կ'ուզեն լուսարձակի տակ բերել:

Կարգ մը աշխարհագրական վայրեր հայերէնի մէջ ունին նուիրականացած ձեւ, սակայն անոնք սկսած են անտեսուիլ եւ աչք ցաւցնող խախտումներու ենթարկուիլ: Թուենք քանի մը օրինակ.-

Լեհաստանը վերածուած է Փոլանտայի

Սկովտիան՝ Սքոթլանտայի,

Պարսելոնան երբեմն կը կոչուի Պարչելոնա (սպանացին իր մայրաքաղաքը կը հնչէ Պարսելոնա),

Դանիան դարձած է Տանըմարք

Անատոլուն՝ Անաթոլիա (խօսքը լրատու գործակալութեան մասին չէ)

Ղազախստանը ոմանք կը գրեն Քազախստան, իսկ Խորխըզիստանը՝ Քիրքիզիստան կամ մինչեւ իսկ Քըրկիզիա

Մաւրիտանիան՝ Մօրիթանիա (կամ Մորիթանա)

Վենետիկը՝ Վենիս

Կարելի է ցանկը շարունակել: Կարելոր է, սակայն, որ խմբագիր-գրող-հեղինակ ծանօթ ըլլան անցեալէն եկող եւ նուիրականացած եզրերուն, որպէսզի օտար ազդեցութիւնները նուազագոյնին իջնեն (օրինակի համար, ոեւէ հայ չի մտածեր Գերմանիոյ անունը գրել Տեօչլէնտ, թէւ գերմանացիք իրենց հայրենիքը այդպէս կը կոչեն)

ՄՈՒՏՔի բաժինին մէջ արձանագրած էի, որ տառադարձութեան սկզբունքէն անկախ, պէտք է հաւարատիմ մնալ տուալ անունի մը կամ բառի մը մայր լեզուին հարազատութեան: Կ'ուզեն արձանագրել քանի մը օրինակ, իբրեւ յաւելեալ բացատրութիւն:

– Գերմանական **Stern** եւ Berliner **Zeitung** թերթերուն անունները պէտք է գրել **Շթենն** եւ **Յայթունկ**, եւ ոչ թէ **Ստենն** եւ **Չայթունկ** (հանդիպած են նաեւ Ջէյթունկ ձեւին եւ... ախորժակս բացուած է ձիթապտուղ համտեսելու):

– Իտալական **Internazionale** թերթին անունը պէտք է գրել Ինթերնացիոնալէ (ոչ անգլերէնի կամ ֆրանսերէնի Շ կամ Ս հնչումով), չէ՞ որ **Pizza**ն կ'ուտենք իր փիցա ձեւով...

– Բարդ կացութիւն կը ստեղծուի կարգ մը օտար անուններու պարագային: Իբրեւ օրինակ՝ յիշատակեն կաթոլիկ եկեղեցւոյ պետերէն մէկ քանին.-

Ներկայ Պապը ամբողջ աշխարհին կողմէ ընդունուած է իբրեւ **Ֆրանսիս**, յաճախ կը հանդիպինք **Ֆրանսիսքըս** կամ **Ֆրանչիսքուս** ձեւերուն: Լաւագոյնը պիտի ըլլայ հետեւիլ Վատիկանին. եթէ Կաթոլիկ եկեղեցին իր Պապը կը կոչէ **Ֆրանչիսքուս**, պէտք է որդեգրել այդ ձեւը: Իսկ եթէ հայերէնով կայ անցեալէն եկող նուիրականացած ձեւ մը, յարիլ անոր (տեսնել յաջորդ օրինակները)

Նախորդը կը կոչուէր Պենետիքթ, կարգ մը հայկական թերթեր որդեգրեցին Պենետիքթուս (Պենետիքթոս կամ Պենետիքթըս ձեւերը). լատինական ձեւը Պենետիքթուս է (թող լատինագէտ մը հաստատէ կամ սրբագրէ)

Անցեալին եղած է Պապ, որ կոչուած է **Ինոսընթ** կամ, իտալական հնչումով՝ **Իննոչենթէ**, սակայն հայերս զայն անուանած ենք...

Իննովկենտիոս: Ի. դարու վերջին պապերը կը կոչուէին Յովհաննէս-Պետրոս Ա. կամ Բ.:Մէկ խօսքով, երբ կայ հայերէն նուիրականացած տարբերակը, ինչո՞ւ յարիլ օտար ձեւին: Չէ՞ որ այդ օրերուն, կարգ մը

հայկական թերթեր կամ հրատարակություններ այդ պապերը կը կոչեին ժան Փօլ...

Ահա այս ու նմանօրինակ «բարդություններ» լուծելու համար է որ կ'առաջարկեի դիմել վստահելի աղբիւրի մը (օրինակ՝ BBC-ն կամ համակարգչային կարգ մը համայնագիտարաններ, ուր անունի մը հնչիւնն ալ տեղ գտած է ու կարելի է կոճակ մը ճնշելով լսել), մեր մէջ ալ ստեղծել վստահելի աղբիւր մը, որուն կարենան դիմել թերթերու խմբագիրներ ու հեղինակներ, **միօրինակութիւն եւ ըստ կարելոյն ճշգրտութիւն պահպանելու համար**: Ինչպէս նշեցինք նախապէս, անհրաժեշտ է նաեւ կազմել **յատուկ բառարան**, որ սակայն յաճախակօրիէն այժմէականացնելու պէտք պիտի ունենանք, որովհետեւ միշտ ալ պիտի հանդիպինք մարզիկներու, արուեստագէտներու եւ քաղաքական մարդոց դժուար հնչելի նոր անուններու: Մինչ այդ, վերոյիշեալ դրութեան հետեւելով, կարելի է ըստ բաւականին միօրինակութիւն ունենալ: Սա նաեւ կրնայ մանր բարեփոխումներու ենթարկուիլ, համաձայն Յանձնախումբի անդամներու ներդրումներուն, առաջարկներուն եւ վերջնական համախոհութեան:

Կը հաւատամ, որ համաձայնուած տախտակի մը որդեգրումը միայն առաջին բայց կենսական քայլը պիտի ըլլայ, որովհետեւ հարցական է թէ նման տախտակի մը համատարած որդեգրումը կարելի պիտի ըլլա՞յ, այսինքն, պիտի յաջողի՞նք յաղթահարել «ես այսպէս համոզուած եմ», կամ «այսինչ հեղինակը այսպէս կը նախընտրէ» պատճառաբանութիւնները...

Սարգիս Մահտէրէճեան

Սեպտեմբեր 2014